

heid der volharding door den Heiligen Geest weer opwekken zal.

Anders zou God niet getrouw zijn. Maar al zijn wij er zeker van, dat God Zijn kinderen niet in twijfel zal laten ondergaan, daarom moeten wij toch wel doen wat wij kunnen, om aan den twijfel het zwijgen op te leggen.

En het medicijn daartoe is, dat wij altijd weer Gods volk wijzen op Gods onwankelbare belofte. Het komt mij voor, en dat hoop en bid ik, dat onze broeder, wanneer hij deze dingen rustig overweegt, zijn bezwaren wel zal zien weggenomen. D. v. D.

MUZIKALE KRONIEK

„Petrus Datheens Psalmen Davids”
in Dr J. Pollmann's „Ons Eigen Volkslied”

door Jan Zwart.

IX. (Slot.)

En dan: wat het tempo aangaat waarin gezongen werd, ook in deze aangelegenheid zit Dr Pollmann te weinig in zijn onderwerp, om met uitzicht op bijval te kunnen schrijven:

„De psalmmelodieën moeten in tamelijk snel tempo worden gezongen”, ook al meent hij dit met groote zekerheid te moeten opmaken „uit de talloze wereldlijke liederen, die op psalmmelodieën werden gedicht.”

Nergens werd snel gezongen! Overal moest dat langzaam en secuur gebeuren!

Reeds ter Synode van Wezel in 1568 was men bedacht op een goed verloop van den gemeentezang, door iedere kerk in overweging te geven „borden ofte taferelen” op te hangen „waarin kortelijk de wyse van Psalmsingen werd uitgelegd”.

Zoo ook bepaalde het Reglement voor de Voorzangers in de Herv. Kerk van Maastricht, 1654: „sullende alle neerstiglic aenwenden, dat de gemeente de gantschen ende halven noten mogen leeren, nae het exempel van welgeregelde kercken, ende nae de vermaeninghe des Apostels leerende „dat men manierlyc sal singen.”

„In 't singen zullen sy haer wachten, datse geen kiremirkens aen de nooten drayen, maer eenvoudig sing ten eynde den gesang niet belachelyc en valle”. (Dat kiremirkens-zingen (krulletjes-zingen), doelt op de reeds in de mode zijnde gewoonte de noten vanwege de langzame uitvoeringsmanier met allerlei tusschenloopjes te colloeren, te versieren; met agementen van trillers, mordenten enz., aan te vullen).

En ook elders in Duitschland was bij de reglementeering van het kerkgezag éénzelfde eisch schering en inslag, zooals in de Schoolorde van Soest in Westfalen (1549) dat „der Cantor die deutsche Psalmen langsam und fein unterscheidlich” zou zingen „damit es in der Kirche ordentlich und Ehrlich zuge, wie Paulus wil, 1 Corinth. 14.”

Overal luiden de voorschriften, dat het zingen „würdig gleich langsam sei”; „langsam jnnlycken und ordentlichen” en „mit einer temperierten Langsamkeit” zou geschieden, eben so wohl, als dat Gebet mit Christlicher Andacht under gute Zucht deutlich und langsam verrichtet werden”; „Beymsingen auf die Kinder zu achten, dasz sie müssen singen: Langsam, nicht als wenn sie gejagt werden”. Zelfs heet het in de voorrede van een in 1634 verschenen bundel geestelijke liederen, met ook wereldlijke wijzen erin: „man solle die Weltliche Melodien nicht misbrauchen, sondern langsam und andächtig singen, denn das geistlos Schnattarrattat den Herren nie gefallen hat.”

En ook Johann Eccard verzocht in zijn 1597 uitgegeven 5-stemmig gezette Kerkgezag, aan den Cantor dat hij in „t singen dezer composities zich zou bejiveren „eines feinen, langsamen Taktes” te gebruiken. Zoo ook de voorrede van het Wernigerorder gezangboek: dat men had te zorgen van den kant van predikant en voorlezer dat „fein ordentlich langsam und andächtig gesungen und bei jeden Versikul etwas länger ausgehalten, auch einem jeglichen Worte seine Zeit zur Andacht gelassen werde.”

„Dat de SANGH in der Kereke sy vol deftigheyds, niet smakende na dertelheydt, off oock eenige Plompigheydt, maer soet en liefelijck; die „de Ooren soo vermaken, dat hy oock met eenen „de herten bewege, de Droeffheydt verlichte, den „Toorne versachte; en den Letterlycken Sin niet „wegh en neme, maar veel meer verslereke en „verclare.” (J. Heringa „Berigt aangaande Evang. Gez. in Nederl. Hervormde Gemeenten voormaals gebruykt”, in „Kerkelijke Raadvrager en Raadgever”, He deel (1825) blz. 290).

Tijd tot aandacht moest aan ieder woord gegund worden; hoofd en hart moesten eraan mede kunnen doen en of dat nu op een zwak of een sterk maatdeel viel, kwam er zoo precies niet op aan, noch van den kant der zingenden, noch van de zijde der spelenden.

Want ook de laatsten hadden „fein langsam in

contrapuncto” hun werk, dat aanvankelijk bestond in het intoneeren „der psalmen en gezangen”, te verrichten.

„Het was velen gemeenten een genoegen wanneer het te zingen koraal eerst op het orgel gespeeld werd. Dit geschiedde door Organisten die kunstenaars op hun instrument waren, onge„twijfeld naar de voorbeelden die Scheidt” (van Sweelinck geleerd en overgenomen! J. Z.) „in zijn „Koraalvariaties voor het eerst gegeven had, n.l. „op de wijze, dat om den cantus firmus de andere „stemmen in levendige partijen zich bewogen. Aan „dezen vorm van Koraalspel zal men hebben te „denken wanneer verteld wordt dat de hoforganist „in de vroege van den geboortedag (van den „Hertog van Weissenfels) een uur lang drie of vier „hem voorgeschreven koralen te spelen had”. (Werner Städtische und fürstliche Musikplege in Weissenfels” blz. 129.)

In Halle schreef de Kerkerde van 1562 voor: „Ook zal de organist datgene op het orgel spelen „wat hij het verzameld-zijn der gemeente zal worden gezongen. En bijzonder ook de stukken zóó „spelen en figureeren, dat ze tot den dienst op „Zon- en Feestdagen geschikt zijn, en de hun toekomende Graviteit hebben” (Chr. Marenholtz — „Sam Scheidt”).

En van ons eigen land weten we van Haarlem, waar men in 1634 den „voorsanger, als de luyden „die ter kereke syn te vaster werden in den toon „gestell, ende dies te meerder in de const van „musycke, ende wel singen van de psalmen ge„oeffent” zouden worden.

Dat dit instructief orgelkoraalspel (waaruit voor Sweelinck diens kunst voortspoot van „dan sus, dan soo” „op veelderlei manier” de Psalmen te „breken” (d.i. te variëren), van een langzaamheid en volghaardheid was in overeenstemming met het doel waartoe het diende, n.l. „de luyden die ter kereke syn” in 't zingen der psalmen te oefenen, is nog te controleeren, wat het tempo aangaat in de enkele voorbeelden die er van over zijn.

Want dit is het opmerkenswaardige: dat we de enkele koraalvariaties die er van Sweelinck bestaan, evenals de Psalmduo's die de Dordrechter organist van de Groote Kerk Hendr. Speuy in 1610 uitgaaf, zoo ook de veranderingen op Psalmmelodieën uit Anthonie van Noordis Tabulatueroeck van 1659, dat we al deze composities hebben te beschouwen niet als voordrachtsstukken zonder meer, maar als gehooroefeningen voor de op gezette tijden in de kerk aanwezig, hóe ze de melodieën in tijdmaat van heele en halve noten moesten zingen!

En dan zien we, en leeren we onder het spelen, met vrij groote zekerheid, metronomisch nóg, van welk een deftigheid en statigheid het 16e- en 17e eeuwse kerkgezag is geweest, niet alleen hier in ons land maar ook elders in Duitschland, voor welk laatste land we in de Scheidtsche koraalbewerkingen hiervoor genoemd, een evenzoo sprekend criterium hebben.

Het „tamelijk snel tempo” dat Dr Pollmann zich denkt, zou in die dagen uitgekreten zijn als „comediantendans”, een „geistlos Schnattarrattat”, den Heere een gruwel! Door Lutheraan en Calvinist, of hij in Wittenberg woonde of in Genève, dan wel in Amsterdam!

* * *

Niet Datheens Psalmen zouden „nolens volens de oorzaak zijn van de fatale gedachte, dat godsdienstzin en opgewektheid niet samen kunnen gaan”!

Het naar Dr Pollmann al te langzame en al te lijzerige gezang was er al, toen Datheen nog niet eens bezig was met zijn berijmingen. Wie behalve de hiervoor reeds genoemde voorspelen ook de oude Koraalstukken der Duitsch-Luthersche kerken van Walther, Ossiander, Eccard en zooveel anderen raadpleegt wordt het gewaar en uit de verscholen en uit de hóvenggelegde cantus-firmi, hóe langzaam en bedachtzaam de gemeente, als ze er aan mee deed, zich van haar taak kweel.

Dat dit later, door de met lange uithalen spelenden als zingenden, tot excessen leidde, waarvan de stalen in allerlei tinten en kleuren in de geschiedenisbeschrijvingen voor het uitzoeken liggen dat er zelfs een tijd is geweest waarin Piëtistisch verzet tegen Rationalisme, in Duitschland tegen „Aufklärung” demonstratief optrad met den zoogenaamden langen-zangrant, hier in ons land bekend uit het Vlaardingsche en Maassluissche Zangverschil, waarvan evenzoo een pendant gevonden werd, waarvan de reeds meermalen genoemde Georg Krause in zijn Kerkmuziekgeschiedenis van Westfalen dezelfde aankeve vertelt: „Sterk verzetten zich vele gemeenten in 't bijzonder in het Graafschap Mark met alle macht tegen de invoering der „aufklärerischer” gezangboeken, zóó, als we nog uit de acten van gemeenten als b.v. Hagen zien, dat het tot verbitterde gevechten, verstoringen der godsdienstoefeningen en heftige tooneelen in de kerk kwam. Gerechtigke straffen bleven meestentijds niet uit.”.... wat beteekent het om daar nog een hoofdstuk vol bladzijden met muziekdruk en al aan te besteden, althans op de manier en met de bedoeling zooals Dr Pollmann deed?

Dat alles is voorbij!

Tegenwoordig zingen wij in onze kerken niet

zóó, als Dr Pollmann het misschien een keer of wat gehoord heeft, en waarvan het grapje gaat, dat een wandelaar een Protestantsche kerk voorbijkomend tot zijn mede-wandelaar zeide: „Wat is dat voor een stem der runderen die ik hoor?”

Neen! „van onzen Protestantschen gemeentezang „is veel kwaads gezegd, en terecht, maar toch ligt „daarin iets grootsch. Het is mij jaren geleden „overkomen” (Prof. Dr G. v. d. Leeuw „Liturgische eischen aan Orgel en Organist”, in „Gedenkböck” der Nederl. Org. Ver., bl. 77), „dat „ik op een Zondagnormen door Friesland fietste, „van het eene dorp naar het andere, en zoo, terwijl ik drie of vier dorpen passeerde, klonk mij „telkens uit de kerken het gezang der gemeente in „de ooren. Mooi, in streng aesthetisch opzicht, „was het allesbehalve, maar toch kwam ik voortdurend onder den indruk, want er ligt in den „Protestantschen koraalzang, juist door het „sale, iets grootsch, iets, dat ons altijd weer treft.”

„k Weet niet of ze wel eens een keer heelemaal „tevreden zijn geweest over onzen gemeentezang, „maar ik weet wel, dat de klachten tegenwoordig „van alle kanten opduiken” schreef Ds L. J. van Leeuwen in de „Haagsche Kerkbode” 20-5-33.

„Wanneer dat een oppervlakkig afkeurend oordeel „is kan ik het niet goed hooren. k Houd ervan „in zijn massaliteit”. k Houd er desnoods van in „zijn ruige kracht. t Heeft me vaak ontroerd door „zijn openbaring van oer-schoonheid.

„Misschien omdat ik dominee ben.

„Niet omdat ik het dan in een zekere voor„ingenomenheid nu eenmaal mooi wil vinden, „maar, omdat wij het hooren van de bevoorrechte „plaats, op den kansel. Wie tusschen de gemeente „inzit hoort enkele stemmen; voor wie vanaf de „orgelgalerij luistert spreekt het gedreun van dat „machtig instrument te sterk, maar wie op den „preekstoel het geluid van alle kanten naar zich „toe hoort golven, is in de gelegenheid het onder „de meest gunstige omstandigheden te beluisteren. „Of, wanneer men, zooals vaak in oude kerken „het geval is, een heele weg moet afleggen van de „consistorie tot den preekstoel, komt het sterkend „naar je toedienen. k Voelde het dan zoo sterk „als een voorrecht die gemeente, die tot God zich „verhief in het lied, straks Zijn Woord te mogen „brengen. Neen, k kan het niet goed hebben als „ze er heelemaal geen goed woord meer van kunnen zeggen.”

„Waar elders is dat machtige, massieve geluid te „vinden, dat, als ware het een zuil, oprijst naar de „kerkgewelven? Hoe menigmaal kwam ik”, schreef J. W. Enschedé, „in muzikaal-religieuze verrukking, wanneer ik, gezeten voor 't klavier van een „imposant orgel, een Psalm 42 of 66 of 138 of 150 „te leiden had en voelde hoe ik de gansche „gemeente als het ware geheel beheerschte in haar „godsdiensstige uitingen van het oogeblik, hoe „onder mij het Gode verheerlijkend lied opsteeg, „als een hoorbaar teeken van medegevoel in de „verkondiging van het Evangelie. Aan een gevoels„uiting, die in sommige gevallen nog in staat is „emolies te wekken, mag niet alle waarde ontzegt „worden.”

Men blijve dan ook van onzen Kerkzang af! Lijzig en drenzig is hij niet meer!

Wel stoer en sterk, massief en grootsch!

In al zijn ruige kracht, een openbaring van oer-schoonheid!

Of hij fataal ingewerkt heeft op den zang van Katholieken, Vrijzinnigen, en Religieuze Socialisten weten we niet. We weten niet eens of ze wel zingen, nog minder wat, ook al zegt Dr Pollmann op het eind: „Waar men ook komt, in orthodox of „vrijzinnig milieu, bij de Katholieken of bij de Reli„gieus-Socialisten, overal vinden we de gevolgen „van Datheens Psalmen Davids in het al te langzame en al te lijzerige gezang.”

Wel hebben we destijds gelezen, dat, toen het Eucharistisch Congres in Amsterdam gehouden zou worden, tevoren een Kardinaal, afgezat van den Paus, toegezongen werd door eenige duizenden Roomsche kinderen: „Lang zal hij leven!”

Zoo hebben we ook eens een plaat gezien in de „Telegraaf” waarop leerlingen van een Roomsche Blindeninstituut den feestvierenden geestelijken Verzorger toespeelden: „Lang zal hij leven!”

En ook het bericht onder de oogen gehad uit Arnhem, vanwaar gemeld werd, dat daar de geheel gevulde Schouwburgzaal Louis Bouwmeester bij zijn eerste optreden na een hem overkomen auto-ongeval als één man staande toezong: „Lang zal hij leven!”

Maar ook weten we, dat Dr Pollmann wel eens heeft kunnen lezen hoe „orthodoxen”, staande bij Koningspaleizen en aan geopende groeven; op Feest- en Toogdagen; bij blijde en droeve gebeurtenissen, in kerk en huis, op orgels en piano's, unisono en meerstemmig, dank zij Datheen, al is het dan niet meer in diens, maar in „eens ander-mans versie”, vermogen:

Psalmen Davids aan te heffen,
Die lieflijk zijn en harten treffen!

DE

Onze belofte
het antwoord,
We treffen

Heel het l
nemen. Wij
geven, en w

Hij begint
in de predi
2e. de obiect
vistische; 4e
methoden g
1e. Ten o
merkt hij o
niet verkeer
dan is dat
ding die de
is dan het
hetzij dat m
het subjecti
vinden we
God, maar c
bij dien mer
wij ons bet
zijn eigen h
geconstateer
bij zich zelf
de de concl
en zoo gest
gelooven. M
Spreuken 28
zot”. Zonder
duidelijk te
titeld als „K

Zoo wordt
anderen met
veroordeeld.
wie onder o
alleen en ui
geen afgode
God, maar c
wordt gestel
tijd en eeuw
tus Jezus. M
eigen hart b
voor ons i
lijk hierbij t
een zot. De g
hij wil weten
dat hij er
de zaligsprek
zij zullen Ge
hart rein is,
zalig, dan h
trouwt alleen
maar hij is
genade in zij
van Augustin
in mij tot dat
2e. Ten op
wordt dit gez
bedoelt men
Gods mogen
dat we ons
Verbond, ma
dat logische
vinden bij de
rende zou
zijn ze bondel
zullen ze zal
juistheid van
sies niet op c
ontfermt. Hij
wandelt bij z

Hieraan we
om geen enke
(immers ik s
dat dit obiect
meerdere zal
de Neo-Gereft
daad zou hie
onzent gehuld
ons liggen, v
tivismes g
staan we toch
en onder „sul
het Woord Go
Objectivisme i
Woord en nie
reken. Maar
als obiectivis
boven uitgesp
een conclusie
die conclusie
daarop niet s
schriftuurlijk.
toe, heel wel
redeneerd wor
lijk te zijn.

3e. Over de e
merkt Ds Vor
balanceren o
objectivisme e
Hij schrijft: „
zijn preeken
dat dan noem
weer een ande
klagen. Evenw
tisch-zoet klor
wel redelijk v
in het kerkge
deel van z'n
bond spreken,